DOI: 10.22067/geography.v16i2.52885

بررسی نقش گردشگری در توسعه و بازسازی مناطق روستایی در ناحیهٔ خرقان شهرستان اوج

حمیده محمودی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
ha.mahmoodi@stu.um.ac.ir
مریم رجبی(کارشناس ارشد گردشگری و مدرس مؤسسهٔ آموزش عالی خردگرایان مطهر مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)
msrajabi07@gmail.com
احمد رومیانی(دانشجوی دکتری جغرافیا و آمایش کیفیت محیطی مناطق روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
roumiani.ah@mail.um.ac.ir

صص ۲۶ ـ ۱

چکیده

اهداف: هدف پژوهش، بررسی نقش گردشگری در توسعه و بازسازی مناطق روستایی در ناحیهٔ خرقان شهرستان اوج می‌باشد و به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال کلیدی می‌باشد که آیا توسعهٔ گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن توانسته است منجر به بهبود توسعه و بازسازی مناطق روستایی در محدودهٔ مورد مطالعه شود.

روش: نوع تحقیق کاربردی و روش مورد استفاده توصیفی- علی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه، مشاهده) استفاده شده است. جامعهٔ آماری تحقیق ناحیهٔ خرقان از توابع شهرستان اوج است که تعداد خانوار ساکن در آن بالغ بر ۲۱۷۷ مورد می‌باشد که با استفاده از فرمول اصلاح‌شدهٔ کوکران تعداد ۲۴۹ مورد به‌عنوان نمونه انتخاب شده است. جهت ارزیابی پایایی داده‌ها از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که با توجه به ضریب ۰/۷۶ و ۰/۷۸ نشان‌دهندهٔ مناسب بودن داده‌ها و روابط آن‌ها می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری از قبیل آزمون رتبه‌ای فریدمن، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر و نرم ابزار EQS بهره گرفته شده است.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۵/۱۸ تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۰۱/۲۷

یافته‌ها/نتایج: یافته‌های آزمون‌های استفاده‌شده نشان می‌دهد که تفاوت میانگین‌ها از دیدگاه پاسخگویان در نقاط روستایی نمونه با توجه به سطح آلفای ۰/۰۱کاملا معنادار گزارش شده است. برازش مدل رگرسیونی نشان‌دهندهٔ تأثیر مثبت گردشگری در توسعه و بازسازی روستایی محل سکونت به میزان ۰/٦٤ می‌باشد. آزمون تحلیل مسیر نشان می‌دهد که بیشترین اثر کلی مربوط به بعد ابعاد اقتصادی با میزان-(۰/٤٤٨) است و بعد زیست‌محیطی با میزان (۰/۳۰۱) کمترین اثر کلی در توسعه و بازسازی روستایی در منطقهٔ مورد مطالعه را داشته است. همچنین، برازش مدل تحلیل مسیر هم براساس خروجی که از نرم‌افزار EQS گرفته شده است، برازش مناسبی را نشان داد.

نتیجه‌گیری: نتایج این تحقیق نشان داد که گردشگری روستایی در توسعه و بازسازی مناطق روستایی با توجه به اثراتی که در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی)، در روستاهای محدودهٔ مورد مطالعه به دنبال داشته است به‌عنوان راهبردی برای توسعه و بازسازی روستاهای همجوار که توجه کمتری به آن‌ها شده است قلمداد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، بازسازی مناطق، توسعهٔ روستایی، ناحیهٔ خرقان، شهرستان اوج.

۱. مقدمه

از یک طرف، تضعیف فعالیت‌های اقتصادی سنتی در مناطق روستایی به‌ویژه اقتصاد مبتنی بر منابع طبیعی، کشاورزی، معدن و نظایر آن در طی چند دههٔ اخیر، جستجو برای راهکارهای جدید برای تقویت پایه‌های اقتصادی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی- اجتماعی در مناطق روستایی را ضرورت بیشتری بخشیده است (برد، بوسلی و درونبرگر[1]،۲۰۰۹، ص. ٦۳۷). از طرف دیگر، فرایند تحولات اجتماعی- اقتصادی جوامع و گذار از شیوه‌های معیشتی سنتی به شیوه‌های زندگی شهری به همراه توسعهٔ زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطات، تمایلات مردم برای دوری از غوغای زندگی ماشینی و نظایر آن، به استفاده از مکان‌های خوش

1. Byrd, Bosley and Dronberger

آب و هوای روستایی را برای تجدید قوا، تفریح و لـذت بـردن از طبیعـت و اسـتفادهٔ مناسـب برای گذران اوقات فراغت افزایش داده است (صیدای، خسروی نژاد و کیانی، ۱۳۸۹، ص. ۱۹؛ گالنت، مویس و تویدور جون[1]، ۲۰۰۵، ص. ۲۱۲). که این امر با توجه به ویژگی‌های منحصـر به فرد گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن، به‌عنوان ابـزاری بـرای تلفیـق فضـای فیزیکـی و جامعهٔ انسانی مطرح شده است که می‌تواند پیامدهای متعددی در ایجاد اشکال جدیـد زنـدگی و تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌های انسان، دسترسی بـه اطلاعـات و غیـره در جامعـه بـه همـراه داشته باشد (فریدل و چینگز[2]، ۲۰۰۸، ص. ۲۹؛ یون وتو[3]،۲۰۰۸، ص. ۳۰) و از سوی دیگر، بـا دارابودن ماهیت چندبعدی خود، علاوه بر تـأمین نیـاز گردشـگران، منجـر بـه بـروز تغییـرات اقتصادی- اجتماعی متعددی در سیستم جوامع میزبان شده است (ایلیسابیت و راسچی[4]،۲۰۱۳، ص. ۱). بنابراین، به عقیدهٔ محققان در چند دههٔ اخیر، گردشـگری بـه‌عنـوان سـومین فعالیـت اقتصادی سودآور در جهان مطرح اسـت (اکومنـد[5]، ۲۰۰۷، ص. ۱۱). کـه قابلیـت فراوانـی در پویایی بخشیدن به توسعهٔ اقتصادی- اجتماعی از طریق کاهش بیکاری، ایجاد درآمد و ارتقـای سطح رفاه جامعهٔ محلی و به تبع آن کاستن از چالش‌های توسـعهٔ روسـتایی دارد (لـی[6]،۲۰۱۰، ص. ۲۲۳؛ لی و چون[7]، ۲۰۰۸، ص.۱۸۰). بنابراین، از طریق تنوع‌بخشی به فعالیت‌های جامعـهٔ میزبـان و ایجـاد فرصـت‌هـای شـغلی و درآمـدی بـه طـور مسـتقیم و غیـر مسـتقیم (کوکوسـیس[8]،۲۰۰۸، ص. ۹؛ کاسـتلانی، سـالا و پیتایـا[9]، ۲۰۰۸، ص. ٤۸). افـزایش تبادلـات فرهنگـی و مزایـای اجتمـاعی ناشـی از آن (بیسـگولدیس، لـی و مـک کورمیـک [10]،۲۰۰۲، ص.۳۰۰۳؛ کرایک[11]،۱۹۹۵، ص. ۸۸) منجر به بهبود زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق

1. Gallent ,Moyes and Tudor Jun
2. Friedel and Chingz
3. UNWTO
4. Elisabete and Raschi
5. ICOMand
6. Liu
7. Lee and Chang
8. Coccossis
9. Castellani, Sala and Pitea
10. Besculides ,Lee amd McCormick
11. Craik

روستایی شده است (کاستلانی، سالا و پیتایا[1]، ۲۰۰۷، ص. ٤٨). به عبارت دیگر، گردشگری روستایی به‌عنوان یک فعالیت تولیدی و مکمل توانسته است نقش به‌سزایی در بازتوزیع درآمد و اشتغال در فرآیند توسعهٔ محلی ایفا کند (وزگوز، ترچرا و مورالس[2]،۲۰۱۲، ص. ١٦٢) و به همین دلیل، از آن به‌عنوان یک کاتالیزور کارآمد برای بازسازی و توسعهٔ اقتصادی- اجتماعی نواحی روستایی یاد می‌شود (رومیانی،١٣٩٢، ص. ۹۵). از مهمترین پیامدهای توسعهٔ گردشگری در نواحی روستایی بازسازی خانه‌های مرمتی و اقامتگاه موقت است که به‌عنوان یکی از مظاهر و تأثیرات نفوذ مناطق شهری در توسعهٔ روستایی قلمداد می‌شود و گاهی نیز بیانگر نوعی نگرش ضدشهرنشینی است (پاریس[3]، ٢٠٠٦، ص.۱۵) و به منزلهٔ جایگزینی برای شهرنشینی و عوارض ناشی از آن تلقی می‌شود (لیال[4]، ٢٠٠٦، ص.١٢). منطقهٔ مورد مطالعهٔ این پژوهش در محدودهٔ ایران (شهرستان اوج) به واسطهٔ قرارگیری در دامنه‌های کوه‌های خرقان با دارابودن جذابیت‌های طبیعی کوهستانی، دره‌های میانکوهی، چشمه‌ها و سرشاخه‌های متعدد رودخانهٔ چنگوره در دو دههٔ اخیر به‌ویژه با شروع فرآیند بازسازی مناطق آسیب‌دیده از زلزله در تیرماه ١٣٨١ افزایش قابل توجهی یافته است. بنابراین، در این مطالعه سعی بر این است که به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

آیا توسعهٔ گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن توانسته است منجر به بهبود توسعه و بازسازی مناطق روستایی در محدودهٔ مورد مطالعه شود؟

٢. روش‌شناسی تحقیق

٢. ١. روش تحقیق

با توجه به اینکه تحقیق مقابلهٔ بین فکر و اندیشهٔ اولیه با واقعیت‌های و حقایق موجود است، در این تحقیق جهت پاسخگویی به سؤالات و سنجش درستی تحقق اولیهٔ تحقیق و واقعیت‌ها، اطلاعات و داده‌ها از منطقهٔ مورد مطالعه جمع‌آوری شده است. در تحقیق حاضر

1. Castellani, Sala and Pitea
2. Vázquez, Trechera & Morales
3. Paris
4. Leal

با توجه به پرسش‌های مطرح‌شده و در راستای پاسخگویی علمی به این سؤالات، به تبیین چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخته شده است. بنابراین، پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و نوع روش توصیفی- علی می‌باشد و برای گردآوری داده‌ها از روش‌های (پرسش‌نامه، مشاهده و مصاحبه) استفاده شده است. جامعهٔ آماری این تحقیق سه روستای اسماعیل‌آباد، مشهد و کامشگان می‌باشد که تعداد خانوار ساکن در آن بالغ بر ۲۱۷۷ مورد بوده که با استفاده از فرمول اصلاح‌شدهٔ کوکران تعداد ۲۴۹ مورد به‌عنوان جامعهٔ نمونه انتخاب شد که p= ۷۰، q= ۳۰ و D=۰/۰۵ در نظر گرفته شده است و با سطح ۰/۹۵ اطمینان محاسبه شده است. انتخاب خانوارها در سطح هر روستا، به صورت تصادفی انجام گرفت تا اصل فرصت برابر به منظور انتخاب خانوارها رعایت شده باشد. جهت ارزیابی پایایی داده‌ها از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج نشان از رضایت‌بخش بودن داده‌ها برای انجام تحقیق می‌باشد به طوری که برای متغیرهای مستقل و وابستهٔ هر کدام به ترتیب با میزان ۰/۷۶ و ۰/۷۸ بدست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آزمون‌های پارامتریک و ناپارامتریک (فریدمن، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر) در نرم‌افزار SPSS و برای برازش مدل تحلیل مسیر، از نرم‌افزار EQS استفاده شده است.

رابطهٔ(۱) فرمول اصلاح شدهٔ کوکران $n = n'/[1+(n'/N)]$

جدول ۱- گویه‌های سنجش عوامل مؤثر گردشگری بر توسعه و بازسازی مناطق روستایی

ماخذ: رومیانی، ۱۳۹۲؛ خسروی‌نژاد؛ حبوبه و کیانی ، ۱۳۸۹؛ جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰؛ اکبری سامانی، بدری و سلمانی، ۱۳۹۲؛

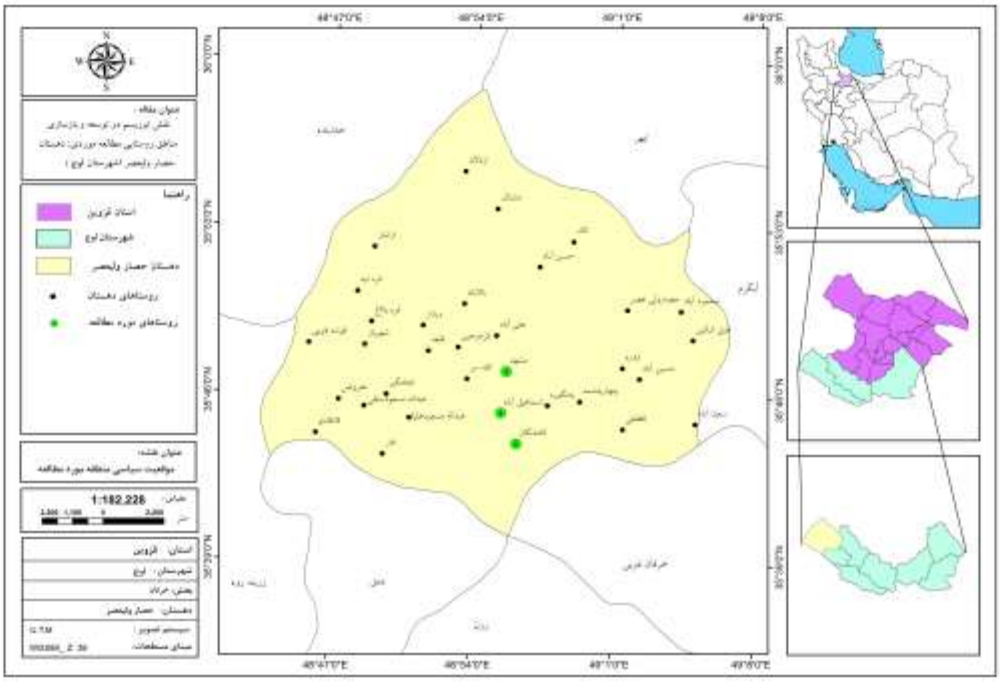
متغیرها	ابعاد	مولفه‌ها
گردشگری (متغیر مستقل)	اقتصادی	ایجاد اشتغال در فعالیت‌های غیرکشاورزی، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی خانوار و افزایش میزان آن، فرصت‌های پس‌انداز خانوار، ایجاد اشتغال در زمینهٔ خدماتی، توسعهٔ فعالیت‌های کارافرینی، سرمایه‌گذاری در مشاغل سنتی، سرمایه‌گذاری در روستا، قیمت زمین و مسکن.
	اجتماعی- فرهنگی	مشارکت در تأمین هزینه‌های عمومی، همیاری در تأمین هزینه‌های خدمات،کاهش مهاجرت ساکنین به‌ویژه جوانان، میزان همدلی در میان اهالی روستا با گردشگر، افزایش جرایم و ناهنجاری‌ها در روستا، رواج فرهنگ مصرفی در روستا، میزان تغییر در ارزش‌های مردم محلی ناشی از حضور گردشگران.

ادامه جدول ۱

متغیرها	ابعاد	مولفه‌ها
گردشگری (متغیر مستقل)	کالبدی- فضای	تغییرات صورت‌گرفته در بافت کالبدی، الگوگیری از خانه‌های دوم در ساخت مسکن، توسعهٔ ساخت ویلاها در دامنه‌ها و حاشیهٔ روستا، شن‌ریزی و سنگفرش کردن معابر، توسعهٔ زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای، مشارکت در بهسازی روستا.
	زیست محیطی	زمینهٔ فراهم کردن همکاری در تأمین هزینه‌های جمع‌آوری زباله، افزایش بهبود روش‌های دفع زباله، افزایش دسترسی به خدمات بهداشتی، بهبود جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی، رعایت پاکیزگی محیط
بازسازی و توسعه مناطق روستایی (متغیر وابسته)	کالبدی	بهبود استانداردهای مسکن، ساماندهی و بهبود معابر و رعایت حریم رودخانه و گذرگاه‌ها، جدول‌گذاری، استفاده از دانش‌های جدید در ساخت ساز، توسعهٔ محلات جدید در حاشیهٔ بافت روستا، استفاده از مصالح با کیفیت، استحکام بنا، نمای ساختمان؛ بهبود کیفیت امکانات رفاهی در روستا؛ بهسازی مساکن و استفاده از ترکیبی از مصالح بومی و صنعتی،
	کشاورزی	تغییرات کاربری در مزارع و باغات، سرمایه‌گذاری در باغات و زمین های کشاورزی، افزایش سطح زیرکشت، تنوع محصولات تولیدی، دسترسی و استفاده از یافته‌های علمی در زمینه دامداری، زراعت، شیلات و باغداری؛ بهبود روش‌های جدید آبیاری (قطره‌ای) و توسعهٔ کشاورزی و باغداری
	زیرساخت‌ها	بهبود زیرساخت‌های خدماتی، بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطی، سرمایه‌گذاری در طرح‌های انتقال آب به مزارع، بهینه‌سازی طرح‌های مدیریت فاضلاب،سرمایه‌های مهاجران و کارآفرینان ساکن در شهر با منشأ روستایی.
	امنیت	احساس امنیت در روستا، امنیت برای سرمایه‌گذاری در ویلاسازی، ایجاد امنیت برای خود و خانوادهٔ خود، امنیت از دوستان و همسایگان، امنیت از ترک کردن خانهٔ خود به مدت چند روز.
	نهادی	رشد شخصیت و شکوفایی استعدادها و ارتقای سطح دانش و آگاهی ساکنان، ایجاد انجمن‌های غیر دولتی، تقویت نهادهای محلی، مشارکت مردم با سرمایه‌گذاران؛ همکاری گردشگران در مدیریت عمومی روستا و مشارکت با جوامع محلی، تأمین به موقع نهاده‌های کشاورزی در جهت افزایش تولیدات کشاورزی.
	اجتماعی	مشارکت مردم در تأسیسات کتابخانه، مساجد، ایجاد شبکه‌های نهادی (انجمن‌ها، تعاونی سنتی)،همیاری در کارها کشاورزی، رضایت شوراها و دهیارهای از مردم، شارکت مردم در تصمیم گیری شوراها.
	اقتصادی	ایجاد اشتغال‌زایی، افزایش پس‌انداز و درآمدزایی، جلوگیری از مهاجرت و کاهش بیکاری، سرمایه گذاری در زمین‌های کشاورزی و ویلاسازی.

۲. ۲. منطقهٔ مورد مطالعه

از لحاظ موقعیت جغرافیایی، ناحیهٔ خرقان در مختصات جغرافیایی ٤۸ درجه و ٤٦ دقیقه و ۵۹ ثانیهٔ طول شرقی و در ۳۵ درجه، ٤۸ دقیقه و ٥٤ ثانیهٔ عرض شمالی واقع شده است. ارتفاع ناحیه حرقان از سطح دریاهای آزاد ۲۰۱۱ متری می‌باشد. به عبارت دیگر، ناحیهٔ خرقان از توابع شهرستان اوج در جنوب‌غربی استان قزوین است که از شمال و غرب به استان زنجان، از جنوب به استان همدان محدود است. بنابراین، به دلیل ضعف فعالیت‌های کشاورزی در چند دههٔ اخیر فرآیند برون‌کوچی شدیدی را تجربه کرده‌اند. از طرفی دیگر، با توجه به شرایط اقلیمی مساعد، جذابیت طبیعی کوهستانی و دره‌های بین‌کوهی، حس تعلق مکانی و نظایر آن مورد توجه مهاجران سال‌های قبل واقع شده و روند گسترش گردشگری عمدتا در یک دههٔ اخیر (به‌ویژه با شروع فرآیند بازسازی بعد از زلزله ۱۳۸۱ منطقهٔ آوج) به شدت افزایش یافته است.

شکل ۱- موقعیت منطقهٔ مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٤

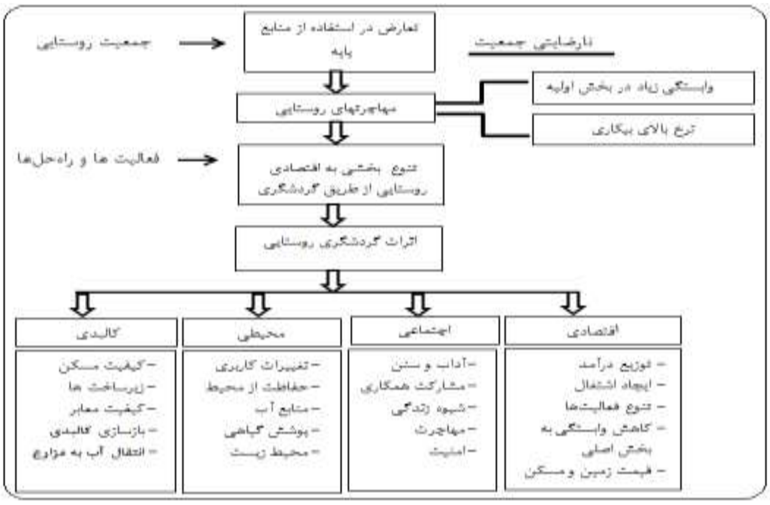
۳. مبانی نظری

گردشگری مشتمل بر فعالیت‌های مرتبط با حرکت کوتاه‌مدت و موقتی مردم به مقاصدی بیرون از مکان‌های زندگی و کار آن‌ها است و فعالیت‌های مرتبط با آن، منبع باارزشی برای تنوع‌بخشی به فرصت‌های درآمد و اشتغال و رواج اشکال جدید فعالیت‌های اقتصادی در کنار فعالیت‌های کشاورزی بوده و یک فرصت بزرگ برای توسعهٔ مناطق روستایی می‌باشد (وزگوز، ترچرا و مورالس، ۲۰۱۲، ص.۱٦۲). این فعالیت با جذب زیرساخت‌ها و امکانات توسعه و تقویت بازارهای محلی و منابع جدید درآمدی و شیوع شیوه‌های زندگی شهری (لیو[1]، ۲۰۱۰، ص.۲۱۱) به‌عنوان ابزاری مهم برای توسعهٔ بازآفرینی جوامع روستایی قلمداد می-شود (شارپلی[2]، ۲۰۰۲، ص.۲۳۳)، و به تحول روابط شهر و روستا و پیدایش گردشگری منجر می‌شود (هوراگوا[3]، ۲۰۱۰، ص. ۳۸). به نظر می‌رسد گردشگری به‌عنوان فعالیتی با اعتبار ایدئولوژیکی (توسعهٔ کارآفرینی بدون استفاده از یارانه‌های دولتی)، دارای توانایی‌هایی برای حل مشکل نیروی کار اضافی در بخش‌های مختلف اقتصادی است. ثانیا به‌عنوان فعالیتی قانونی برای بازسازی روستایی، حتی در نواحی که از قبل درگیر فعالیت‌های گردشگری نبودند، در نظر گرفته شده است. تغییرات در سیاست‌های گردشگری از رشد واقعی نقش گردشگری در بازساخت روستا نشأت گرفته است (قادری، ۱۳۸۲، ص. ۱۳٦). بنابراین، تجربهٔ کشورهای مختلف دنیا در رونق گردشگری مانند اکوتوریسم و گردشگری روستایی در کشورهایی چون اندونزی، بلاروس، لتونی، لهستان، اوکراین، مجارستان و غیره به تأکید بر فرآیند برنامه‌ریزی توسعه در حوزهٔ زیرساخت‌های محلی، سکونتگاه، مساکن روستایی، تسهیلات رفاهی و خدمات‌رسانی اشاره دارد (بمانیان و محمودی نژاد، ۱۳۸۸، صص. ۲۳–۲۲). بنابراین، از دیگر نتایج آن ارتباط دو سویه‌ای است که گردشگری و توسعهٔ سکونتگاه‌های روستایی بر یکدیگر می‌گذارند. هرچند جمعیت شهری به دنبال آسایش و آرامشی به دور از انواع آلودگی‌ها روانه روستاها می‌شود؛ اما قدر مسلم آن است که نیاز جامعهٔ امروز و نسل

1. Liu
2. Sharpley
3. Horáková

امروز تنها برخورداری از طبیعت نیست و عواملی چـون رفـاه مکـانی و بهداشـتی بـه مراتـب دارای درجه و اهمیت بسیار بالایی هستند. این مسأله به نوعی به خدمات‌رسانی خوب مکـانی به لحاظ بهداشتی و رفاهی اشاره دارد. گردشگرانی که قصد روستا را دارند، یقینا می‌داننـد کـه با امکاناتی که در شهر و در منزل خود داشته‌اند مواجـه نخواهنـد شـد؛ امـا آنچـه در فرهنـگ گردشگری جا افتاده فراهم کردن حداقل امکانات فراخور نیاز نسل و گردشـگر امـروز– لازمـۀ جذب گردشگر و مسافر است (همان،٣٤). بنابراین، این مطلب به نوعی بیانگر اهمیت نوسازی و بهسازی مسـاکن روسـتایی بـرای جـذب گردشـگران اسـت. همچنـین، از سـوی دیگـر بـا روستاییانی مواجه هستیم که به مرور زمان و آمد و شـد گردشـگران و مصـاحبت بـا آن‌هـا و شنیده‌ها و دیده‌های خود از رسانه به اهمیت مسکن، شکل و مسافرپسند بودن آن پی می‌برنـد. این نتیجۀ همان تأثیر مثبت و دوسویه‌ای است که گردشگری حاصل آورده است. بدین طریـق روستایی به واسطۀ ساختن خانه مطابق استاندارد امروز هـم خـود و خـانواده‌اش بـه رضـایت نسبی از مسأله مسکن می‌رسند و هم در جلب توجه گردشگر برای اقامت موقت بسـیار مـؤثر است (پپار و یو دیو وی سی[1]،۲۰۰۷، ص.٢٢٤). همچنین، از اثرات این پدیـده، ممکـن اسـت مساکن قدیمی در روستاها بازسازی و یا تبدیل به مساکن جدید شوند که علاوه بـر زیباسـازی روستاها، برای مردم روسـتاها نیـز زمینـۀ اشـتغال موقـت و یـا دائمـی فـراهم آورنـد، درآمـد فروشگاه‌های محلی را بالا ببرند و تسهیلات دیگری فراهم نمایند (رضـوانی و صـفائی، ١٣٨٤، صص. ۱۲۱–۱۰۹). همان طور که شکل (۲) نشان می‌دهد، گردشگری روستایی به‌عنـوان یـک راهبرد توسعۀ تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، توانایی ارائۀ راه‌حل‌هایی مؤثر بـرای نـرخ بالـای بیکاری، مهاجرت‌های روستایی، وابستگی به بخش اولیه، توزیع مجـدد درآمـد و نظـایر آن را دارد (پولیدو و کاردناس[2]،۲۰۱۱ ، صص. ١٧٦–١٥٥).

1. Perpar and Udovč
2. Pulido& Cárdenas

شکل ۲– اثرات گردشگری در توسعهٔ روستایی

مأخذ: میلان و مورالس و کاسترو[1]،۲۰۱۱

بنابراین با توجه به اهمیت گردشگری دیدگاه‌های و راهبرهای مختلفی در مورد آن صورت گرفته است که به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است.

۳ . ۱. گردشگری روستایی به‌عنوان راهبرد توسعه

به طوری که این راهبرد معتقد است که گردشگری می‌تواند از یک سو، اثرات اقتصادی مهمی داشته باشد و به نوعی به کند شدن روند تخلیهٔ سکونتگاه‌های روستایی و مهاجرت جمعیت روستایی کمک کند و از سوی دیگر، علاوه بر اهداف توسعهٔ روستایی سبب کاهش فقر و امنیت غذایی، افزایش اشتغال و درآمد و جلوگیری از تخریب روستایی شود و زمینهٔ استفادهٔ بهینه از منابع روستایی مانند شرایط آب و هوایی، آداب و سنن، فرهنگ و چشم‌اندازها و مناظر طبیعی را فراهم می‌کند (قادری، ۱۳۸۲، ص. ۱۳۵).

۳.۲.گردشگری روستایی به‌عنوان یک سیاست بازساخت سکونتگاه‌های روستایی

در این راهبرد گردشگری، به‌عنوان یک بخش اصلی برای بازساخت روستایی حتی در نواحی که از گذشته فعالیت‌های گردشگری در آن‌ها رونق چندانی نیافته، بکار گرفته می‌شود،

1. Millán, Morales and Castro

به طوری که طرفداران این نظریه معتقدند که آن‌ها قادرند از اتکای بیش از حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی بکاهند و آن‌ها را در فرصت‌های اقتصادی جدیدی که با بازاریابی جهانی‌تر شده رقابت کنند، بکار گیرند و هدف آن پاسخگویی به تغییر در سیاست‌های کشاورزی، روستایی و بخشی نیز با نگرش تغییر در تفکر و عمل صنعت گردشگری بوده است (قادری، ۱۳۸۲، ص. ۱۳٦). همچنین، می‌توان به اهمیت گردشگری از دیدگاه صاحب-نظران اشاره کرد که لویس‌ترنر[1] آن را امیدبخش‌ترین و پیچیده‌ترین صنعتی می‌داند که جهان سوم با آن روبروست و معتقد است گردشگری بیشترین قابلیت را برای جانشینی دیگر، صنایع درآمدزا دارد (بلنکس، گنزالی، لوزانو اویولا و پرز[2]،۲۰۱۰، صص.۲۹۲-۲۸٤). ایلیسابت معتقد است که توسعهٔ گردشگری روستایی و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مرتبط با آن، راه‌حل مناسبی برای خروج مناطق روستایی کشورهای اروپایی از اثرات بحران اقتصادی است (همان، ۲۹۸). زیرا گردشگری روستایی می‌تواند در زندگی اقتصادی روستاییان در درازمدت پیامد-های زیر را به دنبال داشته باشد: ۱- ایجاد روستای پایدار؛ ۲- تشویق فعالیت‌های سنتی محلی (ساخت و ساز، تجارت و بازارها، محل‌های کار جدید)؛ ۳- پشتیبانی برای ایجاد کسب وکار و مشاغل جدید؛ ۳- تقویت توسعه در مقیاس محلی و منطقه‌ای؛ ٤- بالابردن درآمد ساکنان محلی (استفادهٔ خوب از محصولات کشاورزی، منابع و نظایر آن)؛ ٥- بالابردن استانداردهای زندگی در مناطق روستایی و نظایر آن. از دیدگاه نوریس و وینستون (۲۰۰۷)؛ وارگاس سانچز، پوراساس بوئنو و دلوس انجلس پلازا مجیا (۲۰۱۱)، گسترش گردشگری روستایی در ابعاد اقتصادی منجر به (ایجاد اشتغال، بهبود شبکهٔ تجاری، شروع فعالیت کارآفرینی، توسعهٔ ساخت و ساز محلی، تأمین خدمات و سرمایه‌گذاری محلی، بهبود کیفیت زندگی و غیره)، و در ابعاد اجتماعی منجر به (ارتقای شیوه زندگی، کاهش برون کوچی، کاهش انزوا، افزایش مشارکت محلی و غیره) و در نهایت در ابعاد محیطی منجر به (دوستداری محیط، حفاظت از محیط) شود (وارگاس سانجز، بارس بونو و دی لوس، انگلیس، پازی مجیرا[3]،۲۰۱۱، ص. ۳؛ نوریس و

1. Lewis Turner
2. Blancas, Gonzlez, Lozano-Oyola, and Pérez
3. Vargas-Sánchez, Porras-Bueno, & de los Ángeles Plaza-Mejía

وینستون[1]، ۲۰۰۷، صص.۱۲-۱۰). بنابراین محققان، توسعهٔ گردشگری در مناطق روستایی را به‌عنوان یکی از راه‌های نجات روستاها از چالش‌هایی از قبیل فقر، مهاجرت و مشکلات اجتماعی- اقتصادی می‌دانند. با توجه به موارد مطرح در بالا می‌توان اثرات گردشگری را مناطق روستایی را به طور خلاصه به شرح جدول(۲) مورد توجه قرار داد.

جدول ۲- اثرات فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی

مأخذ: سبیل[2]،۲۰۱۰ ؛ سیولگ، سی اس واسز،بیلون و دینکوه[3]، ۲۰۱۱ ؛ آپوستولوپوسلوس، اسکاریز و تامسون[4]،۲۰۰۷، ؛ زنگ و رایان[5]، ۲۰۱۲ ؛ سزیماناسکا[6]، ۲۰۱۳

اثرات	مثبت	منفی
اقتصادی	- کالا و خدمات تولید شده در خانه‌های محلی - توسعهٔ زیرساخت‌ها - به دست اوردن درامد اضافی از تفریحات و اوقات فراغت - افزایش اشتغال نیروی کار محلی	- تغییرات در شیوهٔ زندگی مردم محلی - هزینه های تفریحی باالتر برای ارائه و حفظ فعالیت‌های تفریحی
زیست محیطی	- آگاهی روبه رشد بر روی محیط زیست و عناصر آن - حمایت مالی بیشتر برای محیط زیست	- تخریب و یا رها کردن محصولات کشاورزی - اختلال از گیاهان و جانوران - ظاهر آلودگی (در تمام اشکال آن)
قوانین	- اجرای قانون درمناطق روستایی جهانگردی - جبران خسارت/ کمک به کشاورزان برای نوسازی، تعمیر و نگهداری، حفاظت فعالیت	- مسئولیت کشاورزان برای خدمات خود
اجتماعی	- ایجاد تغییرات در ذهنیت مردم و انگاره های سنتی - افزایش تعامل شهر و روستا - وجود "پناهگاه امن" برای ساکنان در شهرها - مشارکت مقامات محلی/ منطقه‌ای در فعالیت‌های مختلف محلی	- نگرش متفاوت از گردشگران و مردم محلی - ظهور برخی از استرس‌ها برای کشاورزان به علت تراکم منطقه - تغییرات در شیوهٔ زندگی - پیدایش از فعالیت‌های فصلی

1. Norris and Winston
2. Sebele
3. Ciolac, Csosz, Balan and Dincu
4. APsaltopoulos, Skuras and Thomson
5. Zeng & Ryan
6. szymańska

ادامه جدول ۲

اثرات	مثبت	منفی
کالبدی	-بازسازی مسکن و بهبود شخصیت بصری سکونتگاه‌ها -ساماندهی و بهبود معابر و رعایت حریم رودخانه و گذرگاه‌ها -بهسازی معابر، توسعهٔ زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای -توسعهٔ ساخت ویلاها در دامنه‌ها و حاشیهٔ روستا -بهبود استانداردهای مسکن	- شهرنشینی تدریجی در مناطق روستایی - گسترش بدون برنامهٔ گردشگری - رقابت برای اشغال اراضی - تشدید تغییرات کاربری
سایر	- وجود برنامه‌های آموزشی - توجه به اهمیت مناطق روستایی	- شهرنشینی تدریجی در مناطق روستایی - احتمال از دست دادن کنترل بر روستایی پدیده گردشگری

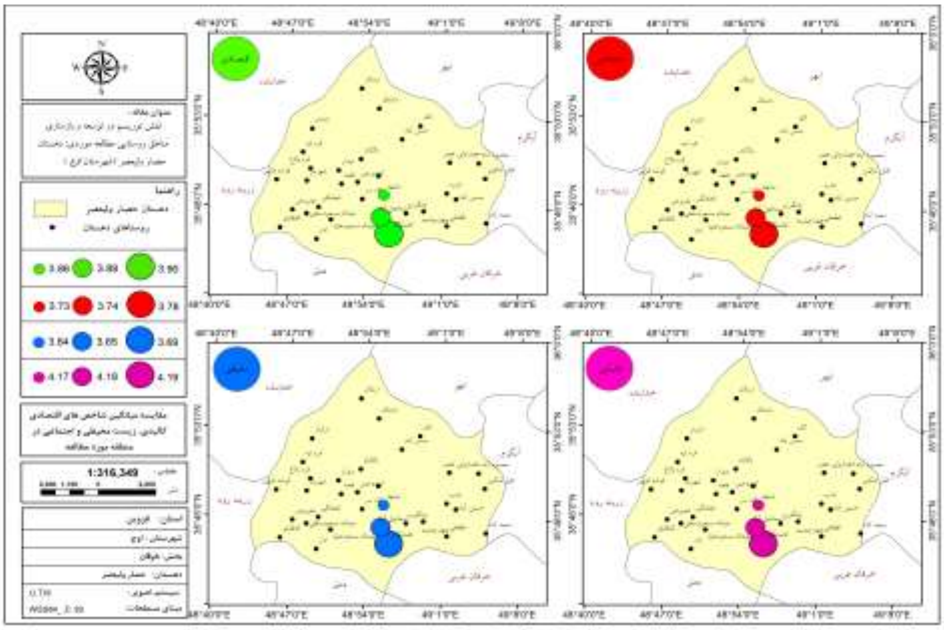
از این رو با توجه به اهمیت موضوع، دیدگاه‌ها و راهبردهای مطرح‌شده در این تحقیق، سیاست‌های توسعهٔ گردشگری روستایی باید تأکید خود را بر روی حفاظت از منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی، حمایت از فعالیت و ظرفیت محلی در راستای تأمین نیازهای گردشگران و ساکنان در موقعیت‌های حال و آینده قرار دهد(مولر، راتوس، اسکارل، هولمز و تریب[1]،۲۰۱۰، صص.٦٤٧-٦٢٥). که این خود نیازمند چارچوب عملیاتی و استراتژیکی برای پیشبرد اهداف توسعه در سطح محلی است (پاراسچینی و پاتینی، جونز و پرز سوابا[2]،۲۰۱۱، صص.۸۱-۷۰ ؛ تونگوای، راجرسون، لوفر و لانوی[3]،۲۰۱۰، صص.٤١٨-٤٠٧).

٤.یافته‌های توصیفی

از ۲٤۹ نفر فرد پاسخگو٦۰ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و٤۰ درصد زن بوده‌اند که ٤۱/۹ درصد پاسخ‌گویان سن بین ۳۱ تا ٤۰ را دارا بوده‌اند که بیشترین عدد را نشان می‌دهد. میانگین تعداد افراد خانوار برابر با۲/۱۳ نفر و بیشترین سطح سواد مربوط به دورهٔ ابتدایی با ۳۱/۹ درصد بوده است. در این بخش از تحقیق به تحلیل اثرات گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه در ابعاد چهارگانهٔ (اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی و

1. Miller, Rathouse, Scarles, Holmes & Tribe
2. Paracchini, Pacini, Jones & Perez-Soba
3. Tanguay, Rajaonson, Lefebvre & Lanoie

کالبدی) پرداخته می‌شود. به طوری که تحلیل میانگین عـددی حاصـل از محاسـبهٔ مؤلفـه‌های اثرات گردشگری در توسعه و بازسازی روستایی که عمدتا در قالـب گسـترش گردشـگری در مناطق روستایی است، در بین پاسخ‌گویان با استفاده از داده‌های پرسـش‌نامـه‌ای بدسـت آمـده است. بنابراین، همانطوری که در شکل(٤) ملاحظـه مـی‌کنیـد روسـتای مشـهد در چهـار بعـد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی کمترین میانگین و روسـتای کامشـگان بیشـترین میانگین را به خود اختصاص داده است و از روش جمع داده‌ها و تقسیم بر تعداد آن‌ها استفاده شده است و میانگین هر کدام از شاخص‌ها بدست آمده و روی نقشه نمایش داده شده اسـت. به طوری که برای بدست آوردن میانگین‌ها از طیف لیکرت استفاده شـد و بـرای ارزیـابی آن، سؤالات به صورت بسته در احتیار پاسخ‌دهندگان قرار گرفت و هر کدام از گزینـه‌هـای طیـف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) را مشخص کردند. در همین راسـتا، بـرای سنجش آن سطح مبانی نظر (۳) در نظر گرفته است تا تعادل بین سـؤالات رعایـت شـود و بـه همین خاطر مورد بررسی و تفحص قرار گرفت.

شکل ۳- میانگین ابعاد گردشگری در روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

برای بیان نقش و جایگاه هر یک از مؤلفه‌های مطرح در تحقیق از آزمون رتبه‌ای فریدمن بهره گرفته شده است. به عبارت دیگر، این آزمون ابزار مناسبی برای تحلیل معناداری تفاوت میانگین مؤلفه‌ها به طور مقایسه‌ای با یکدیگر می‌باشد. همان طوری که جدول (۳) نشان می‌دهد، نتیجهٔ تحلیل تفاوت میانگین‌ها از دیدگاه پاسخ‌گویان در نقاط روستایی نمونه با توجه به سطح آلفای ۰/۰۱ کاملا معنادار گزارش شده است. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب با (۳/۷۸) و (۲/۵۹) به ابعاد کالبدی و اقتصادی مناطق روستایی نمونه اختصاص داشته است. بنابراین، می‌توان اذعان کرد که توسعهٔ گردشگری در ابتدا توانسته است به لحاظ کالبدی- فیزیکی منجر به ایجاد، تغییرات زیادی در کیفیت و کمیت ساخت و سازهای روستایی، بهبود وضعیت معابر و نظایر آن شده و در وهلهٔ دوم باعث افزایش درآمد، اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی و غیره شده است و کمترین میزان میانگین رتبه در بین مؤلفه‌های تحقیق نیز به بعد زیست محیطی که در برگیرنده متغیرهایی از قبیل تغییرات از قبیل ایجاد آلودگی در منابع آب و خاک، تغییرات کاربری اراضی مرتعی و دیم، حفاظت از محیط زیست و نظایر آن اختصاص دارد. به عبارت دیگر، بررسی معناداری میانگین رتبه‌ای داده‌های حاصل از تحلیل کمی اثرات گردشگری نشان‌دهندهٔ وجود مقدار ضریب خی دو به میزان ۲۵۵/۹۹۸است که بیانگر نزدیکی مقادیر میانگین مؤلفه‌ها بوده و معناداری آن در سطح ۰/۰۱ نشان داده شده است.

جدول ۳- معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای اثرات گردشگری در روستاهای نمونه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

مؤلفه‌ها	میانگین عددی	میانگین رتبهٔ فریدمن	خی‌دو	درجهٔ آزادی	سطح معناداری
اقتصادی	۳/۸۸۵۳	۲/۵۹	۲۵۵/۹۹۸	۳	۰/۰۰۰
اجتماعی و فرهنگی	۳/۷۵٤٦	۲/۰۲			
زیست محیطی	۳/٦٦۲۱	۱/٦۲			
کالبدی	٤/۱۷٦٤	۳/۷۸			

در این بخش از تحقیق، برای بررسی دامنهٔ تأثیرات گردشگری در روستاهای نمونه از دیدگاه پاسخ‌گویان سعی شد عمده‌ترین تأثیرات گردشگری در سکونتگاه‌های مورد مطالعه در

ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست- محیطی و کالبدی از داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسش‌نامه، استخراج شوند. به طوری که از داده‌های شاخص‌های بازسازی و توسعه به‌عنوان متغیر وابسته و از داده‌های شاخص‌های گردشگری به‌عنوان متغیرهای مستقل در تحلیل رگرسیون چندگانه[1] استفاده شده است. بررسی مدل برازش رگرسیونی نشان‌دهندهٔ تأثیر مثبت گردشگر در توسعه و بازسازی روستایی محل سکونت به میزان ۰/٦٤ می‌باشد (جدول ٤).

جدول ٤-تحلیل رگرسیون اثرات گردشگری در توسعه و بازسازی روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۰٦۷۰۵	۰/۳۸۸	۰/٤۰٤	۰/٦۳۵

با استفاده از مدل رگرسیونی چندگانهٔ توأم اثرات گردشگری در میزان توسعه و بازسازی روستایی در فرایند توسعهٔ گردشگری در روستاهای نمونه مشخص شد. به طوری که نتایج حاصله حکایت از آن دارد ابعاد چهارگانهٔ گردشگری کاملا معنادار می‌باشد (جدول ٥).

جدول ٥- تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطهٔ خطی بین میزان اثرات گردشگری بر توسعه و بازسازی روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

مؤلفه ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۰/٤۷٤	٤	۰/۱۱۸	۲٦/۲۳۵	۰/۰۰۰
باقیمانده	۰/٦۹۷	۲٤٥	۰/۰۰٤		
کل	۱/۱٦۹	۲٤۹			

در جدول(٦) مقادیر β بیانگر این واقعیت است که از بین شاخص‌های چهارگانهٔ مورد بررسی گردشگری در روستاهای نمونه از طرف گردشگران در مؤلفه‌های اقتصادی (۰/۳۷٤)

---

۱. برای بررسی نقش گردشگری و تأثیر آن بر توسعه و بازسازی روستایی از آزمون رگرسیون $\bar{y} = a + bx$ استفاده شده است که این آزمون سطح معنادار بودن شاخص‌های بکار گرفته شده را نشان می‌دهد.

دارای بیشترین میزان تأثیر و در مؤلفه‌های شاخص‌های زیست محیطی (٠/٢٤٧) کمترین میزان تأثیر را در توسعه و بازسازی روستایی در منطقهٔ مورد مطالعه به دنبال داشته است (جدول ٨). بنابراین، عرض از مبدا این آزمون نشان می‌دهد که رابطهٔ همبستگی و معناداری بین متغیرها وجود دارد و این نشان می‌دهد که خط رگرسیون (عرض از مبدا)، خطاهای پیش‌بینی شده در بین شاخص‌های استفاده‌شده به حداقل خود رسیده است. همچنین، معادلهٔ رگرسیون با ضریب بتای استاندارد به شکل زیر می‌باشد:

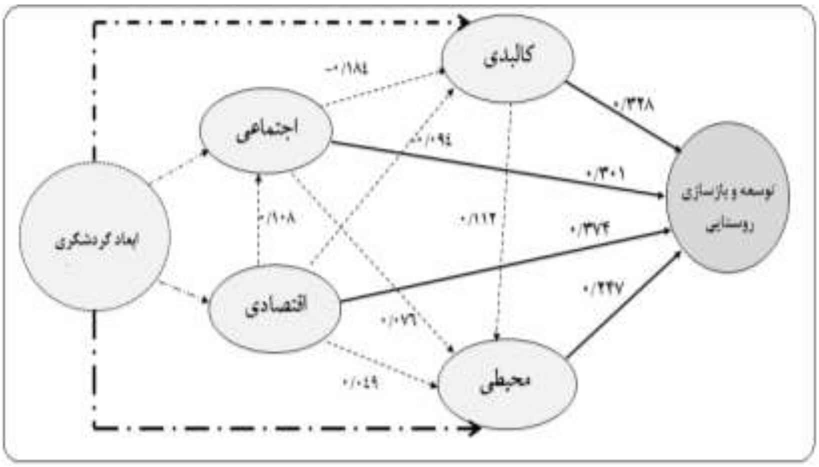
رابطهٔ (١) (٠,٣٢٨) + (٠,٣٧٤) + (٠,٢٤٧) + (٠,٣٠١) + (گردشگری) (١,٨٩٦) =y (توسعه و بازسازی مناطق روستایی)

جدول ٦- ضرایب شدت روابط میان متغیرهای اثرات گردشگری در توسعه و بازسازی روستایی

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٤

نام متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی‌داری
	B	خطای B	بتا ß		
عرض از مبدأ	١/٨٩٦	٠/٢٢٦	–	٨/٣٩٩	٠/٠٠٠
اجتماعی	٠/١٢٩	٠/٠٢٧	٠/٣٠١	٤/٧٩٠	٠/٠٠٠
محیطی	٠/١١٧	٠/٠٢٦	٠/٢٤٧	٣/٩٤٩	٠/٠٠٠
اقتصادی	٠/١٦٦	٠/٠٣٠	٠/٣٧٤	٥/٨٧٥	٠/٠٠٠
کالبدی	٠/١٥٥	٠/٠٣٢	٠/٣٢٨	٥/١٥٠	٠/٠٠٠

در ادامهٔ تحقیق بعد از اینکه رابطهٔ میان مؤلفه‌های گردشگری و توسعه و بازسازی روستایی بدست آمد، به بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم گردشگری بر توسعه و بازسازی روستایی با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره (تحلیل مسیر) پرداخته شده است. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (توسعه و بازسازی روستایی) و متغیرهای مستقل (شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از شاخص‌ها که بیشترین ضریب بتا (BETA) را داشته‌اند به عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است و در شکل (٤) میزان و نوع تأثیر (مستقیم و غیر مستقیم) هریک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است.

شکل ٤- مدل تحلیل مسیر عوامل و متغیرهای گردشگری و تأثیر آن بر توسعه وبازسازی روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

همانگونه که جدول (۷) نشان می‌دهد اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی در توسعه و بازسازی روستایی با استفاده از آزمون تحلیل مسیر بدست آمده که بیشترین اثرکلی مربوط به بعد ابعاد اقتصادی با میزان (۰/٤٤۸) داشته است. همانطوری که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میزان ابعاد اقتصادی بر اثر گسترش گردشگری مبتنی بر گردشگری روستایی در متنوع‌سازی و ایجاد اشتغال در زمینهٔ فعالیت‌های غیر کشاورزی (از قبیل توسعه صنایع دستی، نگهبانی از تأسیسات، سرایداری، جمع‌آوری و فروش گیاهان دارویی، کارگری و غیره)، توسعهٔ اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی (از قبیل تولید محصولات دامی و باغی، کارگری دامداری‌ها و مزارع و باغات مالکان غیر ساکن و غیره)، بهبود زیرساخت‌های خدماتی و زیربنایی، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و افزایش میزان آن (فروش محصولات دامی و باغی به گردشگران، توسعهٔ خرده‌فروشی و غیره)، توسعهٔ سرمایه‌گذاری در روستا توسط گردشگران و مالکان خانه‌های دوم (سرمایه‌گذاری در ساخت و ساز ویلاها، توسعهٔ اراضی زیرکشت باغات، ایجاد کانال‌های انتقال و لوله‌گذاری آب به مزارع و باغات و غیره) به‌عنوان اثرات مثبت ناشی از توسعهٔ گردشگری روستایی در منطقهٔ روستایی مورد مطالعه به شمار می‌آید و به همین جهت این بعد

مهمترین عامل در بین مؤلفه‌های گردشگری در توسعه و بازسازی روستایی شناخته شده است و بعد زیست‌محیطی با میزان (۰/۳۰۱) دارای کمترین اثر کلی در توسعه و بازسازی روستایی در منطقهٔ مورد مطالعه بوده است. برای بدست آوردن اثرات غیر مستقیم متغیرهای مستقل، ضرایب مسیر در هم ضرب شدند و برای اثرات کلی ضرایب کلیه مسیر منتهی به متغیر وابسته در جمع هم شدند.

جدول ۷- سنجش میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کلی متغیرها بر توسعه و بازسازی روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

متغیرها	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	کل	اولویت
اقتصادی	۰/۳۷٤	۰/۰۷٤	۰/٤٤۸	۱
اجتماعی	۰/۲٤۷	−۰/۰٤۲	۰/٤۵۳	۲
کالبدی	۰/۳۲۸	۰/۰۲۷	۰/۳۵۵	۳
زیست محیطی	۰/۳۰۱	−	۰/۳۰۱	٤

٤. ۱. برازش مدل تحقیق با استفاده از نرم‌افزار EQS

در تحلیل عوامل تأییدی که نوع خاصی از مدل‌یابی معادلات ساختاری است، پژوهشگر الگویی از روابط میان متغیرها را با توجه به نظریه یا دانش تجربی و یا هر دو فرض می‌کند که نتیجهٔ آن، مدل تحقیق می‌باشد و سپس به آزمون آماری آن‌ها می‌پردازد که در آزمون‌های آماری نمره‌های عاملی محاسبه نمی‌شود (بشلیده، ۱۳۹۱، ص. ۳۶۳) که بدین منظور برای انجام آزمون تطابق مدل پیشنهادی با داده‌های مشاهده‌شده، روش تحلیل معادلات ساختاری با کمک نرم‌افزار(EQS) انجام شد و متغیرهای مستقل و وابسته همراه شاخص‌ها و ابعاد آن وارد مدل شده‌اند. همان‌طور که عنوان شد در اینجا هدف اصلی از بکاربردن این نرم‌افزار برازش مدل تحقیق است نه ارزیابی اثر؛ بنابراین جهت ارزیابی برازش مدل در معادلات ساختاری آماره‌های مختلفی وجود دارد که یکی از مهم ترین آماره‌ها آمارهٔ خطای مجموع مجذورات میانگین یا شاخص رمزی (RMSEA) می‌باشد. هر گاه در مدلی کمتر از ۰/۱ باشد می‌توان گفت مدل مورد نظر از برازش نسبتاً مناسبی برخوردار است. در این مدل میزان این آماره ۰/۰۲۲ و کمتر ۰/۱ می‌باشد. همچنین، هرچه مقدار شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) به

یک نزدیک‌تر باشد مدل از برازندگی بهتری برخوردار است. مقدار قراردادی این شاخص برای پذیرش برازندگی مدل ۰/۹۰ است (بشلیده، ۱۳۹۱، ص. ۳٦۷). در این مدل ۰/۹۰٦ برآورد شده است. بنابراین، طبق شاخص رمزی و (CFI) مدل فوق برازش مناسبی دارد، به طوری که در جدول (۸) شاخص‌های نیکویی برازش آورده شده است که نشان‌دهندهٔ برازش مناسب مدل می‌باشند که شکل (۵) خروجی EQS را نشان می‌دهد.

جدول ۸- شاخص‌های تحلیل ساختاری

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

نام شاخص	علامت اختصاری	مقدار
کای اسکوئر	x^2	۱۸,۳۰
شاخص نرمال شدهٔ بنتلر بونت[۱]	BBNFI	۰,۸۰۱
شاخص مقایسه‌ای برازش[۲]	CFI	۰,۹۰٦
شاخص نیکویی برازش لیزرل[۳]	GFI	۰,۹۷٦
شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده لیزرل	AGFI	۰,۹۳
ریشه میانگین مجذورات باقیمانده‌ها	PMR	۰,۰۰۲
خطای مجموع مجذورات میانگین	RMSEA	۰,۰۲۲

بنابراین مدل نهایی تحقیق به این صورت است:

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن جایگاه مهمی را در اقتصاد کشورهای جهان به خود اختصاص داده است. به طوری که به لحاظ ایجاد درآمد و فرصت‌های شغلی و نیز درآمدزایی آن را بعد از صنایع مهمی از قبیل صنایع نفت و پتروشیمی و خودروسازی، به‌عنوان سومین

---

۱. برازش مدل موجود را با مدل صفری مقایسه می‌کند که در آن فرض شده متغیرهای پنهان با یکدیگر ناهمبسته‌اند. نزدیک به یک برازش خیلی خوب را نشان می‌دهد.

۲. این شاخص نیز برازش مدل موجود را با مدل صفر مقایسه می‌کند. مقدارآن از حداقل صفر (فقدان برازش) تا حداکثر یک (برازش کامل)تغییر می‌کند.

۳. این شاخص نیکویی برازش براساس نسبت مجموع مربعات تفاوت‌ها میان ماتریس‌های مشاهده‌شده و بازتولیدشده برای واریانس‌های مشاهده شده است. (شوماخر و لومکس، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۹) بین صفر و یک می‌باشد.

فعالیت سودآوری اقتصاد ملی و منطقه‌ای به شمار می‌آورند که بیانگر اهمیت آن در کسب درآمد و توسعهٔ پایدار در هزارهٔ جدید برای کشورها است. در این رابطه، گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از مهمترین زیرشاخه‌های گردشگری با توجه به سکونت بخش اعظمی از جمعیت کشورهای در حال توسعه در آن، به‌ویژه سکونت ۲۸ درصد از جمعیت ایران می‌تواند نقش مؤثری در کاستن از چالش‌های اقتصادی- اجتماعی مناطق روستایی از قبیل مهاجرت-های روستا- شهری، فقر درآمدی، پایین بودن سطح اشتغال و سطح بهره‌وری در بخش کشاورزی، نارسایی و کمبود زیرساخت‌های توسعه‌ای، رفاهی و خدماتی و نظایر آن داشته باشد. بنابراین، یافته‌های این تحقیق را می‌توان با تحقیقات دیگران مقایسه کرد به طوری افتخاری و قادری (۱۳۸۱)، در مطالعهٔ خود به این نتیجه رسیدند که مطالعات انجام‌شده در کشورهای فرانسه، اتریش، سوییس، انگلستان، ایرلند، تایلند و ژاپن نشان داده است که گردشگری روستایی بسرعت در اقتصاد روستایی رشد کرده و مکمل فعالیت‌های کشاورزی شده است و با حل مسائل و مشکلات می‌تواند به توسعهٔ روستایی کمک کند. نجمی و ولی شریعت پناهی (۱۳۸۹)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که گردشگری روستایی پایدار سبب احیای فرهنگ محلی و سنتی روستاها، تشویق فعالیت‌های جمعی روستائیان، افزایش درآمد روستائیان، مهاجرت و تخلیهٔ روستاها و غیره می‌شود و بهترین راهکار برای روستاها توسعه و گسترش گردشگری روستایی است. صالحی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که توسعهٔ گردشگری بر بعد اقتصادی توسعهٔ پایدار تأثیر مثبت گذاشته است؛ اما در بعد محیطی بیشترین تأثیر منفی را داشته است و در ابعاد اجتماعی و نهادی نیز وضعیتی پایدار در سطح متوسط ارزیابی شده است. بنابراین، این تحقیق با پژوهش حاضر همسویی خاصی دارد. بنابراین، به منظور بررسی نقش گردشگری در توسعه و بازسازی مناطق روستایی مطالعهٔ حاضر انجام شد و در نهایت مشخص شد که بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب با (۳/۷۸) و (۲/۵۹) به ابعاد کالبدی و اقتصادی مناطق روستایی نمونه اختصاص داشته است. از طرف دیگر، بررسی مدل برازش رگرسیونی نشان‌دهندهٔ تأثیر مثبت گردشگر در توسعه و بازسازی روستایی محل سکونت به میزان ۰/٦٤ می‌باشد که از بین شاخص‌های چهارگانهٔ مورد بررسی گردشگری در روستاهای نمونه از طرف گردشگران در مؤلفه‌های

اقتصادی (۰/۳۷٤) دارای بیشترین میزان تأثیر است و در مؤلفه‌های شاخص‌های زیست‌محیطی (۰/۲٤۷) کمترین میزان تأثیر را توسعه و بازسازی روستایی در منطقهٔ مورد مطالعه داشته است. یافته‌های آزمون تحلیل مسیر نشان می‌دهد که بیشترین اثر کلی مربوط به بعد ابعاد اقتصادی با میزان (۰/٤٤۸) است و بعد زیست‌محیطی با میزان (۰/۳۰۱) دارای کمترین اثر کلی در توسعه و بازسازی روستایی در منطقه مورد مطالعه است. همچنین، برازش مدل تحلیل مسیر هم بر اساس خروجی که از نرم‌افزار EQS گرفته شده است، برازش مناسبی است.

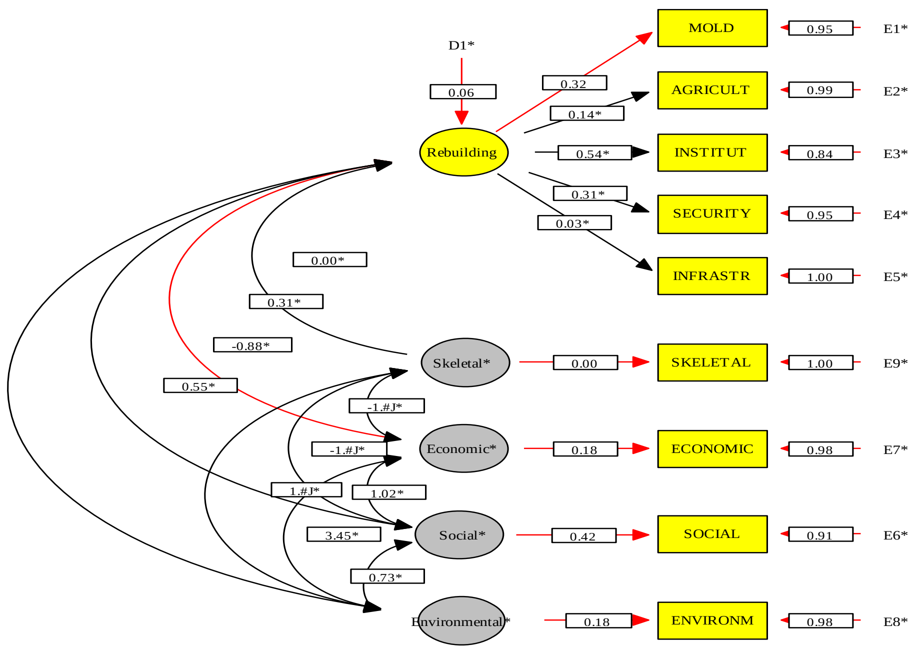

Figure X: EQS 6 spssahmad.eds Chi Sq.=18.30 P=0.37 CFI=0.91 RMSEA=0.02

شکل ٥- خروجی EQS

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹٤

٦. پیشنهادها

- نظارت مسئولان در تغییرات چشم‌انداز محیط روستا و کاهش آسیب‌پذیری آن در روستاهای مشهد که کمترین سهم را از لحاظ بازسازی به خود اختصاص داده است

- تأسیس نهادهای مردمی و تعامل با سازمان‌های مرتبط با امور گردشگری در جهت برطرف کردن و مشارکت در زمینهٔ مسائل گردشگری در روستاهای مشهد، اسماعیل-آباد و کامشگان.
- گردشگری روستایی می‌تواند با توجه به اثراتی در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی–فرهنگی، زیست‌محیطی و کالبدی)، در روستاهای محدودهٔ مورد مطالعه به دنبال داشته است به عنوان راهبردی برای توسعه و بازسازی روستاهای همجوار که توجه کمتری به آن‌ها شده است قلمداد شود.
- بهبود زیرساخت رفاهی و خدماتی برای استراحت و اوقات فراغت گردشگران در محدودهٔ مورد مطالعه (مشهد و اسماعیل‌آباد) با توجه به ملاحظات مسائل زیست-محیطی و تغییر چشم‌انداز آن.

کتاب‌نامه

۱. اکبری سامانی، ن؛ بدری، س.ع؛ سلمانی، م. (۱۳۹۲). ارزیابی گردشگری پایدار روستایی، مورد شناسی، بخش سامان– شهرستان شهرکرد. *جغرافیا و آمایش شهری– منطقه‌ای*، ۳ (۹)، ٤٨–۲۹.

۲. جمعه‌پور، م؛ احمدی، ش. (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی، مطالعهٔ موردی: روستای برغان، شهرستان سلاوجبلاغ. *پژوهش‌های روستایی*،۲(۱)،٦٣–۳۳.

۳. رضوانی، م.ر. و صفائی، ج.(۱۳۸٤). گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید، مطالعهٔ موردی: نواحی روستایی شمال تهران. *پژوهش جغرافیایی*، ۳۷ (٥٤)،۱۲۱–۱۰۹.

٤. رکن‌الدین افتخاری، ع. ر. و قادری، ا. (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعهٔ روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب های نظریه‌ای). *مدرس علوم جغرافیا*، ٦ (۲)، ٤۰–۲۳.

٥. رومیانی، ا. (۱۳۹۲). *ارزیابی نقش جریان سرمایه‌های شهری– روستایی در توسعهٔ پایداری گردشگری، دهستان حصار ولیعصر– شهرستان بوئین زهرا*. پایان‌نامهٔ منتشرنشدهٔ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

٦. صالحی، ص؛ حیدری، ز. و کریمی، ه. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر گردشگری در توسعهٔ پایدار نواحی روستایی، مطالعهٔ موردی: دهستان دوهزار، شهرستان تنکابن. *مجلهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۳ (۵)، ۸۲-٦۹.

۷. صیدایی، س.ا؛ خسروی‌نژاد، م. و کیانی، ص. (۱۳۸۹). تأثیر خانه‌های دوم بر توسعهٔ منطقهٔ باغداران شهرستان لنجان. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۱(٤)، ۳٦-۱۹.

۸. قادری، ا. (۱۳۸۲). *نقش گردشگری روستایی در توسعهٔ پایدار*. رسالهٔ دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

9. Besculides, A., Lee, M. E., & McCormick, P. J. (2002). Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 303-319.
10. Blancas, F. J., González, M., Lozano-Oyola, M., & Perez, F. (2010). The assessment of sustainable tourism: Application to Spanish coastal destinations. *Ecological Indicators*, *10*(2), 484-492.
11. Byrd, E. T., Bosley, H. E., & Dronberger, M. G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management*, *30*(5), 693-703.
12. Castellani, V., Sala, S., & Pitea, D. (2007). A new method for tourism carrying capacity assessment. *Ecosystems and Sustainable Development VI. WIT Transactions on Ecology and the Environment*, *106*, 365-374.
13. Ciolac, R., Csosz, I., Balan, I., & Dincu, A. M. (2011). Research regarding the impact of rural tourism forms on the rural area. *Scientific Papers Animal Science and Biotechnologies*, *44*(2), 475-478.
14. Coccossis, H. (2008). Cultural heritage, local resources and sustainable tourism. *International Journal of Services Technology and Management*, *10*(1), 8-14.
15. Constantin, D. L., & Mitrut, C. (2008). Tourism, cultural resources and regional competitiveness: a case study in Romania. *International Journal of Services Technology and Management*, *10*(1), 48-60.
16. Craik, J. (1995). Are there cultural limits to tourism?. *Journal of Sustainable Tourism*, *3*(2), 87-98.
17. Friedel, M., & Chewings, V. (2008). Community engagement in regional development: A case study of a systems approach to tourism in central Australia. *The Rangeland Journa*, *9*(1), 1-33.
18. Gallent, N., Mace, A., & Tewdwr-Jones, M. (2017). *Second homes: European perspectives and UK policies*. Routledge. London.
19. Horáková, H. (2010). Transformation of rural communities: Mobility, tourism and identity. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, *20*, 38-51.

20. Leal, J. (2006, July). Multiple residential practices and second homes in southern Europe: The Spanish case. In *ENHR Conference-Housing in an expanding Europe: Theory, policy, participation and implementation* , International Conference Ljubljana, Slovenia, (2-5).
21. Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Tourism development and economic growth: A closer look at panels. *Tourism Management*, *29*(1), 180-192.
22. Liu, A., & Wall, G. (2006). Planning tourism employment: A developing country perspective. *Tourism Management*, *27*(1), 159-170.
23. Liu, C. Z. (2010). Rural development and rural tourism in Taiwan. *Asian Journal of Arts and Sciences*, *1*(2), 211-227.
24. Millán, M. G., Morales, F., & Castro, M. S. (2011). Análisis de la oferta y la demanda de oleoturismo en el sur de España: un estudio de caso *Turydesturismo Y Desarrollo*, *4*(11), 1-19.
25. Miller, G., Rathouse, K., Scarles, C., Holmes, K., & Tribe, J. (2010). Public understanding of sustainable tourism. *Annals of Tourism Research*, *37*(3), 627-645.
26. Paracchini, M. L., Pacini, C., Jones, M. L. M., & Perez-Soba, M. (2011). An aggregation framework to link indicators associated with multifunctional land use to the stakeholder evaluation of policy options. *Ecological Indicators*, *11*(1), 71-80.
27. Paris, C. (2006). *Multiple "homes", dwelling, hyper-mobility, and emergent transnational second home ownership in ENHR Conference–Housing in an expanding Europe: Theory, policy, participation and implementation.* Retrieved from http: //enhr2006ljubljana. uirs. si/publish/-W24_Paris. pdf
28. Perpar, A., & Udovc, A. (2012). *Development Potentials of Rural Areas – The Case of Slovenia*. Slovenia: Publisher InTech.
29. Psaltopoulos, D., Skuras, D., & Thomson, K. J. (2011). Employment effects of private investment initiatives in rural areas of southern Europe: A regional SAM approach. *Agricultural Economics Review*, *12*(2), 50-61.
30. Pulido, J. I., & Cárdenas, P. J. (2011). El turismo rural en España. Orientaciones estratégicas para una tipología aún en desarrollo. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, *56*, 155-176.
31. Sebele, L. S. (2010). Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama rhino sanctuary trust, central district, Botswana. *Tourism Management*, *31*(1), 136-146.
32. Sharpley, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism Management*, *23*(3), 233-244.
33. Szymanska, E. (2013). Implementation of sustainable tourism concept by the tourists visiting national parks. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, *1*(1), 64-79.
34. Tanguay, G. A., Rajaonson, J., Lefebvre, J. F., & Lanoie, P. (2010). Measuring the sustainability of cities: An analysis of the use of local indicators. *Ecological Indicators*, *10*(2), 407-418.

35. UNWTO. (2008). *World tourism barometer* (Vol 6). Madrid: United Nations World Tourism Organiztion World Tourism Organization Madrid, Spain.
36. Vargas-Sánchez, A., Porras-Bueno, N., & de los Ángeles Plaza-Mejía, M. (2011). Explaining residents' attitudes to tourism: Is a universal model possible?. *Annals of Tourism Research*, *38*(2), 460-480.
37. Vázquez, D. L. T., Trechera, H., & Morales, F. (2012). Rural tourism as an alternative to the development for rural areas and the creation of employment. *International Journal of Humanities and Social Science*, *2*(20), 162-174.
38. Zeng, B., & Ryan, C. (2012). Assisting the poor in China through tourism development: A review of research. *Tourism Management*, *33*(2), 239-248.